
A MORDVIN NÉVTANI KUTATÁSOK ETIMOLÓGIAI PROBLÉMÁI

1. Nemrég jelent meg a mordvin nyelvészek doyenjének, a 85 évesen is aktív D. V. CIGANKIN professzornak a legújabb névtani tárgyú könyve, a mordvinföldi folyó- és tónevek kis, 108 lapos etimológiai szótára (CIGANKIN 2010). E könyv, minden érnyé mellett, pontosan tükrözi azokat a problémákat, amelyek a mordvin névtani munkákat, a névtannal foglalkozó kutatók módszereit jellemzik. Mindezek a jelenségek nem állnak meg Mordvinföld határain: minden oroszországi finnugor nyelv névtani kutatásaira vonatkozathatók, így általánosabb jelenségnek tekinthetők. Írásomban – a mordvinok rövid bemutatása és egy vázlatos kutatástörténeti áttekintés után – az etimológiai szótárak, adattárak problémáival foglalkozom.

2. A mordvin a magyar, a finn és az észt után a negyedik legnagyobb finnugor (uráli) nép. Létszámuk a 20. században 1,1–1,2 millió körül mozgott; a legújabb, 2002-es népszámlálás szerint azonban már csak 844 ezer fő tartozik ide. A róluk elnevezett közigazgatási egység, a 26 ezer km² területű Mordvin Köztársaság a Középső-Volga-vidéken található (a Mari, a Csuvas és a Tatár Köztársasággal együtt). A legszétszórta finnugor nép a mordvin: csak egyharmaduk lakik a 889 ezer fős köztársaság határain belül (ahol a lakosságnak csak 32%-át teszik ki), a többiek diaszpórában élnek, elsősorban a Szamarai (117 ezer), a Penzai (96 ezer), az Orenburgi (81 ezer) és az Uljanovszki (64 ezer) területen, de olyan távoli helyekre is szétszóródtak, mint a Habarovszki terület (10 ezer), Tadzsisztán (7 ezer), Kirgizisztán (5 ezer) és Türkmenisztán (4 ezer). Ennek az erős széttagoltságnak „névtani következményeként” mordvin eredetű helynevekkel nemcsak a Középső-Volga-vidéken, hanem a távolabbi vidékeken is gyakran találkozhatunk.

A köztársaság fővárosa a 300 ezer lakosú Szaranszk. További nagyobb települések: Ruzajevka (49 ezer), Kovilkino (21,4 ezer), Komszomolszkij (14 ezer), Krasznoszlobodszk (10,6 ezer), Zubova Poljana (10,3 ezer). A Középső-Volga-vidék legnagyobb folyója az Okába ömlő Moksa (656 km hosszú, ebből 320 km-t a Mordvin Köztársaságban tesz meg, vízgyűjtő területe 51 ezer km²); a Volga harmadik legnagyobb mellékfolyója (a Káma és az Oka után) a Szura (841/120km, 67 500 km²); ennek mellékfolyója, az Alatir (296/130 km) és az Alatirba ömlő Inszar (168 km, végig a köztársaságon belül folyik). További jelentős folyók: Vad (222/114 km), Sziviny (124 km), Issa (149/98 km), Parca (117/92 km), Pjana (436/60 km), Szatisz (75/50 km), Visa (179/30 km). A köztársaság legnagyobb tava az Inyerka (43,7 hektár).

Mordvinföldön hat víznévi réteg él együtt. Ezek egy része ma már nem létező nyelvekre vezethető vissza több-kevesebb bizonyossággal (az ún. Volga–Oka-népességhez kapcsolható nevek, balti és iráni nyomok), másik, jóval nagyobb halmaza pedig a térségben ma is jelen lévő népek (mordvin, orosz, volgai török) által adott nevek. Ez a kronológiai egymásra rétegződés a víznevekre és a településnevekre egyaránt érvényes. Ez a hat réteg mennyiségben és minőségben, keletkezéstörténeti kategóriákban és szerkezeti felépítésben nagymértékben különbözik egymástól. Az első három (premordvin) réteghez

tartozó nevek, hidronimák (és az ebből keletkezett településnevek) két-három tucatot tesznek ki mindössze. A volgai török réteghez teljes bizonyossággal szintén kb. ennyi víznév és mintegy 40-50 településnév sorolható, míg a mordvin és orosz nevek megszámlálhatatlanul nagy halmazt alkotnak.

A mordvin helynévtani kutatások alapját a településnevek vizsgálata adja, a mikrotoponimák közül legfeljebb néhány példát használnak fel munkáikban a kutatók. A víznevek eredetének s főként szerkezetének önálló kutatása az utóbbi időben egyre komolyabb szerephez jut.

3. Az első mordvin onomasztikai adatok lejegyzése – hasonlóan más finnugor népek névkutatásához – az első utazókhöz kapcsolódik, akik naplóikban említést tettek a mordvin településekről és folyókról. Gazdag névtani anyagot tartalmaznak az egykori jogi dokumentumok és a történeti emlékek, s néhány névre a falu- és telekredezési tervekben, illetve a falvak geodéziai leírásában is rábukkanhatunk. Értékes adatokat rejtenek HEIKKI PAASONEN és M. J. JEVSZEVJEV nyelvjárási és folklórszövegei.

A 19. század végének, 20. század elejének cári birtok-összeírási könyvei igen nagy mennyiségben közölnek mordvinföldi településneveket is; köztük (véletlenszerűen) víznevek is felbukkannak. NYIKOLAJ BARSZOV, egy orosz szerzetes 1891-ben kéziratot készített a Középső-Volga-vidékről: a térképen 685 név (543 településnév és 142 folyónév) szerepel, ezek kétötöde mordvin eredetű.

A 19. század végén, 20. század elején még nem folyt szisztematikus névtani kutatómunka. A legnagyobb toponimikai anyagot A. A. GERAKLITOV adta közre 17. századi birtok-összeírási könyvek alapján készített munkáiban (1930, 1936). A szerző nem ad nyelvészeti elemzést a helynevekről, csak az orosz és mordvin települések nevét teszi közzé orosz fonetikai átírásban. Fontos észrevétele, hogy az első települések keletkezésének időszakában a megnevezés alapjául a mordvin pogány nevek és a nagybirtokok megnevezése szolgált.

A tudományos igényű névtani kutatások első lépéseként egyes tudósok – orosz toponimikai vagy általános névtani munkáikban – kísérletet tettek néhány mordvin helynév megfejtésére. Az első ilyen munka A. I. POPOV tollából született 1948-ban. POPOV érdeme, hogy – viszonylag gazdag toponimikai anyagra támaszkodva – ő határozta meg először, melyek a mordvin névtani rendszer gyakran előforduló elemei (*күжә/күжә* 'tisztás', *лей/ляй* 'folyó', *эрьке/эрьке* 'tó' stb.). Ugyancsak ő volt az, aki felhívta a figyelmet arra, hogy a mordvin helynevek tanulmányozásában fontos szerepet játszanak a kereszténység felvétele előtti személynevek, s igyekezett azt is körülhatárolni, milyen területen bukkannak fel az ezeket tartalmazó toponimák.

A mordvin etnikumú területek víz- és településnév-anyagának vizsgálatakor feltűnik bizonyos elemek gyakori előfordulása. Ezek a térség ismert nyelveiből nem vezethetők le, ám alakilag nagyfokú hasonlóságot mutatnak Észak-Oroszország rendkívül nagy területén felbukkanó más hidronimákkal, illetve a belőlük létrejött településnevekkel. E nevek eredetének tisztázása az átadó nép nyelvi, etnikai és földrajzi hovatarozásának kérdését veti

¹ A mordvin nyelvnek két fő nyelvjárása van. Az erza és a moksa adatokat / jellel elválasztva adom meg. Ha csak egy, a nyelvi hovatarozás jelölése nélküli adat szerepel, az a névtani kutatásokban fontosabb szerepet játszó erza nyelvjárásból való. A moksa adatokat mdM rövidítéssel jelölöm. A nyelvi adatokat cirill betűs formájukban adom meg.

fel. Az 1950–60-as években hosszas viták folytak ennek a régi, ún. Volga–Oka-népességnek az eredetéről. A szekértáborok két kiváló tudós – A. K. MATVEJEV és B. A. SZEREBRENNYIKOV – köré szerveződtek. A vitában megnyugtató eredmény nem született: SZEREBRENNYIKOV az ún. Volga–Oka-népességhez kötötte ezeket a neveket, míg MATVEJEV a finnugor eredetet tartotta valószínűnek. E kérdéskörrel korábban V. A. NYIKONOV is foglalkozott. (A téma szakirodalmát l. MATICSÁK–KAZAEVA 2001: 260–2.) A mai kutatók közül elsősorban a cseremisiz A. N. KUKLIN (1995a, b; 1996), valamint a merja szubsztrátumot kutató finn ARJA AHLQVIST (2006) és a MATVEJEV-iskolához tartozó JANNE SAARIKIVI (2006) nevét kell megemlíteni.

A hatvanas években egyértelműen megélné vált a mordvin névkutatás: ekkor kezdett el publikálni L. L. TRUBE (1962), B. I. ZIMIN (1962), V. F. BARASKOV (1963), M. N. MOROZOVA (1965) és M. V. MOSZIN (1968) is. A hetvenes évek egyik legjelentősebb névkutatója I. K. INZSEVATOV, aki számos cikkében (l. MATICSÁK–KAZAEVA 2001: 259) igyekezett a köztársaság keleti-északkeleti részének, majd az egész köztársaságnak a településneveit etimologizálni. Munkásságának szintézise az 1979-ben (második kiadás-ként 1987-ben) megjelent toponimikai szótára, mely mai napig a mordvin településnevek vizsgálatának egyik legfontosabb forrása. A szótár a Mordvin Köztársaság 1560 településnevét tartalmazza betűrendes felsorolásban (378 település nem hivatalos nevét is feltüntetve). A nem hivatalos neveknek ez a jegyzéke igen értékes forrásul szolgál a kutatások számára. A szócikk a név/nevek után településtörténeti információkat közöl (az alapítás éve, körülményei, az évkönyvekben, levéltári forrásokban való felbukkanás, a falu nagysága stb.), majd a szerző megadja a név etimológiájára vonatkozó ismereteket. A szótár legnagyobb értéke forrásjellege; etimológiai értékeléséről később részletesen szölok.

1975-ben jelent meg A. A. RUPOSZOVA és G. G. KUZMINA kétezer nevet tartalmazó szótára, amelyben a településnevek mellett hidronimák is helyet kaptak. A nevek betűrendes felsorolásban állnak, a folyóneveknél meg van adva, melyik nagyobb folyó vízrendszerébe tartoznak. Különösebb nyelvészeti értéke a szótárnak nincs. G. P. SZMOLICKAJA (1976) monográfiája szintén fontos adattára a kutatásoknak.

A mordvin névtan kiemelkedő egyénisége D. V. CIGANKIN. Nevéhez rengeteg etimológia megalkotása fűződik; ő jellemezte először tudományos igényvel a mordvin helyneveket, s őt tekinthetjük a mordvin toponománsok legtermékenyebb kutatójának is. CIGANKIN az ún. toponománsok kategóriájába a településnevek alaptagjait sorolja; több tanulmánya foglalkozik a *лей* 'folyó', *веле* 'falu', *бие*, *биэ*, *быэ* 'nemzetség, törzs (szállásterülete)', *кужо* 'erdei tisztás', *эрьке* 'tó', *мар* 'halom, sírhalom', *морго* 'irtás; új település', *нал* 'liget', *нер* 'fok, hegyfok, torkolat', *пандо* 'magaslat, domb', *пора* 'berek, liget', *пуло* 'liget' stb. földrajzi determinánsokkal. Ugyancsak jelentős a személynévből keletkezett helynevek kutatása terén végzett tevékenysége, illetve mikrotoponimikai kutatómunkája (a bibliográfiai adatokat l. MATICSÁK–KAZAEVA 2001: 264).

1993-ban jelent meg „Память земли” című könyve, melyben a mordvin eredetű névréteg áttekintése mellett elemzi az orosz és a törökségi eredetű neveket, külön kitér a Szaranszk környékén lévő települések létrejöttében fontos szerepet játszó 17. századi védelmi rendszer, a *засечная черта* kialakulására, osztályozza a mordvin toponománsokat és a névalkotásban részt vevő képzőket, valamint áttekinti a személynévi eredetű helyneveket, s bemutatja a térség folyóneveit.

2005-ben látott napvilágot CIGANKIN professzor „névtani életműve”: a mordvin földrajzi nevek szótára, amelyben a Mordvin Köztársaság 13 ezer település- és folyónevét,

illetve mikrotoponimáját rendszerezi, etimológiai magyarázatokkal. A szótár rengeteg földrajzi-településtörténeti információt tartalmaz. A szerző közli az adott helynév nyelvi hovatartozását (erza, moksa vagy orosz), ezt követi a helynév jellege és pontos lokalizációja, a település nagysága/a folyó hossza, a 19–20. századi településregiszterekben való előfordulás, majd a tényleges nyelvészeti rész, az etimológiai magyarázat zárja a szócikket.

Legújabb kötete a hidronimák bevezetőben említett, 1048 címszavat tartalmazó etimológiai szótára (CIGANKIN 2010). Az egyes szócikkek felépítése a következő: címszó, a hidronima lokalizációja, a folyó hossza/a tó területe, a folyó forrásának helye, etimológiai adatok. A földrajzi információk nagyon hasznosak, segítségükkel kitűnő névföldrajzi térképek szerkeszthetők. A két szótár etimológiáinak értékeléséről később fogok szólni.

CIGANKIN nyomán halad tanítványa, NY. V. KAZAJEVA, akinek több cikke taglalja a földrajzi determinánsok és toponimák kérdéseit, ráadásul bőséges mikrotoponimikai anyagot felhasználva (l. MATICSÁK–KAZAEVA 2001: 259–60). Néhány éve jelent meg egyetemi jegyzete (KAZAJEVA 2001) és áttekintő monográfiája (KAZAJEVA 2005), melyekben az erza földrajzi nevek lexikai-szemantikai leírása során áttekinti a köznévi és tulajdonnévi eredetű helyneveket. KAZAJEVA könyve bőséges (és megbízható!) víznévi és mikrotoponimikai anyagot is tartalmaz. Etimológiái általában helytállóak (bár túl sokszor ragaszkodik CIGANKIN tételeihez), névtani szemlélete modern.

A víznévi kutatások között még két monográfiát kell megemlíteni. Az egyik M. POLUBOJAROV könyve (1992) a Penzai terület vízneveiről, a másik P. V. ZIMIN és G. V. JERJOMIN műve (1989). A mű első része nagyon hasznos adattár, amelyben a Penzai terület több mint 2500 folyója szerepel, számos mordvin eredetű hidronimát is magában foglalva. A kötet második része, az etimológiai fejezet azonban igen erős kritikával kezelve, erről is később szólok részletesen.

A mordvin névtan művelőinek jelentős része természetszerűleg mordvin anyanyelvű tudós; kevés olyan külföldi kutató van, aki e területen publikál. Egy-egy cikk erejéig tett kitérőt a mordvin névtan területére a finn HEIKKI PAASONEN (1897), az észt AIME KÄHRIK (1969), a magyar JUHÁSZ JENŐ (1933), MELICH JÁNOS (1933) és ZAICZ GÁBOR (1989). MATICSÁK SÁNDOR több cikkében (l. MATICSÁK–KAZAEVA 2001: 260–1) foglalkozik a mordvin nevek orosz adaptációjával, a mordvin toponimák kérdésével, a személynévi eredetű helynevekkel, a hivatalos és nem hivatalos nevek viszonyával és a párhuzamos névadással, a víznevek keletkezéstörténeti kérdéseivel, 1995-ben pedig monográfiát készített a mordvin településnevek rendszeréről.

A Mordvin Köztársaság nem mordvin eredetű helyneveinek tanulmányozása terén kevesebb eredmény mutatkozik. Habár a Középső-Volga-vidéken több nép, népcsoport él, élt együtt – s nyomaik is jól megfigyelhetők a toponimikában –, mégis igen kevés az ősi rétegekkel foglalkozó tanulmány. A köztársaság törökségi eredetű helyneveinek etimológiái nem megbízhatóak, elsősorban hangtörténeti hiányosságok miatt (ezek értékelését l. AGYAGÁSI 2003). Elgondolkodtató az is, hogy a mordvin kutatók a köztársaság orosz eredetű helyneveire igen kevés figyelmet fordítottak: az etimológiai kutatások e téren szinte teljesen hiányoznak, pedig csakis ezek segítségével lehetne leírni a mordvin–orosz névrendszertani összefüggéseket, jellegzetességeket. A mordvin és az orosz nyelv viszonyával számos tanulmány, cikkgyűjtemény foglalkozik, de a két névtani réteg kölcsönhatásának szabályszerűségeit, következményeit kevés kutató tárja fel. A mordvinföldi szerzők e körből inkább csak egyes részproblémákat emelnek ki, például a népetimológia, a grammatikai nemmel való ellátottság, a grammatikai nemváltás jelenségeit.

A mordvin nevek morfológiai, grammatikai és szemantikai adaptációja, illetve a névvariánsok feltérképezése ugyanakkor számos fontos névrendszertani kérdést rejt magában; a rendszerkényszer, illetve a mordvin és orosz névrendszer eltéréséből adódó következmények vizsgálata a jövő egyik fontos kutatási iránya lehet.

A mordvin névtan sajátos részterülete a köztársaságon kívüli, oroszok lakta területen (ahol valaha lényegesen jelentősebb volt a mordvin lakosság aránya) fellelhető nevek vizsgálata. A Nyizsnyij Novgorod-i terület mordvin eredetű neveivel L. L. TRUBE foglalkozott behatóbban (l. MATICSÁK–KAZAEVA 2001: 263). A terület déli része egykor – az orosz betelepülés előtti időkben – a mordvinlakta vidék központjának számított. Névanyaga ennél fogva igen nagy hasonlóságot mutat a mai Mordvin Köztársaságéval (a mintegy ötven *-лей/-ляй* 'folyó' utótagú település- vagy folyónév mellett egyéb mordvin determinánsok is fellelhetők itt), így ez a terület semmiképpen nem hagyható figyelmen kívül a mordvin névtani kutatásokban.

4. Írásom további részében a fentebb említett szótárak és monográfiák etimológiai pontosságával, megbízhatóságával foglalkozom. A mordvinföldi névtani kutatások – mint a kutatástörténeti áttekintésből kiviláglik – csak mintegy fél évszázados múlttal rendelkeznek. A település- és víznévi anyag felgyűjtése megtörtént, ezeket publikálták is (de a névföldrajzi vizsgálatok eredményei még hiányoznak). A névrendszerek tudományos igényű leírása elkezdődött, az utóbbi két évtizedben – elsősorban NY. V. KAZAJEVA tollából – már született néhány modern szemléletű munka. Összességében ezek biztató jeleknek tekinthetők, de az elméleti alapvetések egyelőre még váratnak magukra.

Más azonban a helyzet az etimológiai munkák terén. Vizsgálatom tárgya INZSEVATOV toponimikai szótára (= TopSl.), CIGANKIN három könyve (CIGANKIN 1993 = C1, CIGANKIN 2005 = C2, CIGANKIN 2010 = C3), a KAZAJEVA monográfiájában (2005) előforduló szófejtések (= K) és ZIMIN–JERJOMIN (1989) anyaga.

A helynévtan sokat segíthet a Volga-vidék történelmét érintő vitás kérdések megoldásában (a premordvin rétegek leírása, a legrégebbi mordvin névanyag körülhatárolása, az orosz betelepülés névtani lenyomata, a törökségi nyelvek szerepe stb.), nem véletlen tehát, hogy az etimológiai kérdések fontos szerepet töltenek be a mordvinföldi helynévtanban, s azon belül is elsősorban a víz- és településnevek eredetkutatásában.

4.1. A vizsgált szótárak etimológiai megbízhatósága vegyes képet mutat. A névanyag legnagyobb részét elsősorban a kisebb folyók, patakok nevei (és az esetenként ezekből keletkezett településnevek), valamint a különféle mikrotoponimák etimológiailag áttetsző, mordvin eredetű nevei alkotják; ezeket a szerzők általában megfelelő filológiai pontossággal mutatják be.

Ezek a nevek szemantikailag változatos képet mutatnak. Az előtagok jelentése alapján a legjelentősebb kategóriák a következők (a példaanyagban előforduló alaptagok: *ведь* 'víz', *веленя* 'kis falu', *вирь* 'erdő', *латко* 'patak, vízmosás', *лей/ляй* 'folyó', *лисьма* 'forrás', *пакся* 'mező', *пандо* 'domb', *эрьке/эрьхке* 'tó'):

a) A vidék növényvilágát tükröző nevek: *Кузлей* < *куз* 'fenyő' (C1. 117; C2. 170; C3. 44; K. 28), *Лепелей*, *Лепе эрьке* < *лепе* 'éger' (TopSl. 121; C1. 46, 117, 131, 140; C2. 183; C3. 48; K. 28), *Пеште эрьке* < *пеште* 'mogyoró' (C1. 104; C2. 271; K. 29), *Пичелей*, *Пичепандо* < *пиче* 'fenyő' (C1. 104, 117, 125; C2. 274; C3. 67; K. 29), *Тумо-лейка* < *тумо* 'tölgy' (TopSl. 230; C1. 43, 117; C2. 370; C3. 89; K. 30).

b) A vidék állatvilágát tükröző nevek: *Карголей*, *Карго лисьма* < карго 'daru' (C1. 44, 105; C2. 137; C3. 35; K. 41), *Киска латко* < киска 'macska' (C2. 148; K. 38), *Нумоло латко* < нумоло 'nyúl' (C2. 243; K. 38), *Овтолей* < овто 'medve' (C1. 105; C2. 246; C3. 62; K. 38), *Озязлей* < озяз 'veréb' (C2. 251; C3. 62; K. 42), *Сея латко* < сея 'kecske' (C2. 324; K. 39).

c) Az objektum jellemző tulajdonságai: – mérete: *Инелей* < ине 'nagy' (TopSl. 79; C1. 46; C2. 122; C3. 30), *Поки латко* < поки 'nagy' (C2. 280), *Ёмла веленя* < ёмла 'kicsi' (C2. 105); – formája: *Виде лей* < виде 'egyenes' (C2. 71), *Кувакалей* < кувака 'hosszú' (TopSl. 114; C1. 103; C2. 169; C3. 42); – a talaj minősége: *Кевлей* < кев 'kő' (C2. 141), *Шуварка*, *Шуварляй* < mdM шувар 'homok' (TopSl. 248; C1. 44, 103; C2. 411; C3. 99; K. 66); – a víz színe: *Аио лисьма* < аио 'fehér' (C2. 31), *Равжалеи* < равжа 'fekete' (C1. 104, 131; C2. 292; C3. 71), *Тюжа эрьке* < тюжа 'sárga' (C2. 372); – a víz íze: *Салолей* < сал 'só' (C3. 76), *Тантейлей* < тантей 'édes, finom' (C2. 354; C3. 85); – a víz hőfoka: *Кельме эрьке* < кельме 'hideg' (C2. 143), *Лембе веде* < лембе 'meleg' (C1. 140; C2. 183); – a víz szaga: *Чиневлей*, *Чинев латко* < чинев 'szagos, büdös' (C1. 104; C2. 399); – a víz hangja: *Ранги лисьма* < ранги 'kiabáló, üvöltő' (C1. 44, 104; C2. 294); – a víz hozama: *Коськеляй* < коське 'száraz' (C2. 157; C3. 41).

d) Térbeli viszonyok: *Ало лисьма*, *Ало пакся* < ало 'alsó' (C2. 21; K. 76), *Икеле пакся* < икеле 'elől, előtt' (C2. 120; K. 78), *Куника пакся* < куника 'középső' (K. 78); *Маласо латко* < маласо 'közel' (C1. 106; C2. 200; K. 78).

e) A gazdasági életre, víz menti építményre utaló megnevezések: *Ведьгев пандо* < ведьгев 'malom' (K. 55), *Карда эрьке* < mdM карда 'istálló, akol' (C1. 110, 111; C2. 138; K. 56), *Нешке латко* < нешке 'méhkas, kaptár' (C2. 231; K. 58), *Сэдь лей* < сэдь 'híd' (C2. 351; K. 61), *Утомо латко* < утомо 'hombár' (C1. 110; C2. 380).

f) Szellemi szféra, szociális viszonyok: *Калмазерь лей* < калмазырь 'temető' (C2. 131; K. 67), *Ознома лисьма*, *Озномка лей* < ознома 'imádkozás' (C1. 109; C 250; K. 68); *Инязоронь ки* < инязор 'uralkodó, cár' (C2. 123; K. 70).

g) Etnikai viszonyok: *Мокиалеи* < мокиа 'moksa' (TopSl. 140; C1. 123; C2. 219), *Ветькелей* < ветьке 'csuvas' (C2. 70; K. 73), *Руз вирь* < руз 'oroszl' (C2. 302; K. 74).

h) Metaforikus megnevezések: *Овтонь уло* < овто 'medve', уло 'áll' (C2. 246; K. 86), *Пачалго эрьке* < пачалго 'serpenyő' (C2. 265; K. 88), *Пеке* < пеке 'has' (C2. 266; K. 83), *Покисельме* < поки 'nagy', *сельме* 'szem' (C2. 280; C3. 68; K. 85), *Понкс пильге* < понкс 'nadrág', *пильге* 'láb' (C2. 282; K. 84) stb.

4.2. Hasonlóan problémamentesek az átlátható orosz eredetű nevek etimológiái, pl.:

a) Növényvilág: *Дубки*, *Дубовое* < дуб 'tölgy' (C1. 91, 104, 117; C2. 99; C3. 26; K. 26), *Камышлейка* < камыш 'káka, nád' (TopSl. 88, 249; C2. 134; C3. 34), *Клюквенный* < клюква 'áfonya' (TopSl. 97; C1. 137; C2. 150; C3. 40), *Медведка* < медведка 'medveszölvő' (C2. 210; C3. 55), *Хмельёвка* < хмель 'komló' (C1. 117; C2. 386; C3. 93).

b) Állatvilág: *Грачевник* < грач '(vetési) varjú' (C2. 89; C3. 24), *Куликовка* < кулик 'szalonka' (TopSl. 115; C2. 172; C3. 44).

c) Tulajdonságok: – méret: *Большое* < большое 'nagy' (C2. 49; C3. 16); – forma: *Кривой овраг* < кривой 'görbe', *овраг* 'vízmosás, szakadék' (C1. 27, 90, 103; C2. 167), *Кругленькое* < круглый 'kerek' (C1. 102, 103, 131; C2. 167; C3. 42); – a talaj minősége: *Глинище* < глина 'agyag' (C1. 107; C2. 85; C3. 24), *Каменка*, *Каменная* < камень 'kő' (TopSl. 87; C1. 27, 107; C2. 133; C3. 34); – a víz színe: *Белая вода* < белая 'fehér',

вода 'víz' (C1. 93, 104; C2. 41; C3. 14), *Чёрная* < *чёрная* 'fekete' (TopSl. 242; C1. 101; C2. 396; C3. 94), *Светлое озеро* < *светлое* 'világos', *озеро* 'tó' (C2. 317; C3. 78); – a víz íze: *Сладкий* < *сладкий* 'édes' (C1. 103; C2. 331); – a víz hőfoka: *Холодные Ключи* < *холодный* 'hideg', *ключ* 'forrás' (C1. 93); – a víz mélysége: *Глубокая* < *глубокая* 'mély' (C1. 90, 103; C2. 24).

d) Gazdasági élet, épitmény: *Дёгодь лей* < *дэгодь* 'kátrány' (C1. 17, 109; C2. 95), *Винокурня* < *винокурня* 'szeszfőzde' (C2. 73), *Кабак лисьма* < *кабак* 'kocsmá' (C1. 110; C2. 125; K. 56), *Пекарня латко* < *пекарня* 'pékműhely' (C2. 266; K. 58).

e) Ideologikus és vallási nevek: *Красный Октябрь* 'Vörös Október' (TopSl. 112; C2. 164), *Коммунистическая* 'kommunista' (C2. 154), *Пролетарский* 'proletár' (C2. 268); *Троицк*, *Троицкий* 'Szentháromság' (TopSl. 229; C2. 367) stb.

4.3. A mordvinföldi településnevek között igen fontos szerepet töltenek be a személynévi eredetű toponimák. Az INZSEVATOV-szótárban tárgyalt 1560 hivatalos település 45%-a, 715 név sorolható ide (mordvin 185, orosz 462, volgai török 68). A víznevek között arányuk lényegesen kisebb, csak néhány százalékot tesz ki. A személynévi településnévvé alakulásának fő motívuma a földek elfoglalása, a falvak alapítása volt. A mordvin antroponimikus eredetű helynevek alapjául a kereszténység előtti, pogány nevek szolgáltak (a kérdéskörrel bővebben l. pl. МОКСИН 1991, НАГЫКИН 1971, НЫКИТИНА 1981, НЫКОНОВ 1988, VECSKANOVA 1985). Ezek a nevek a különféle 16–18. századi birtokösszeírásokban igen szép számmal szerepelnek, ennek köszönhetően az etimológiák biztosak, világosak, vö. pl. *Адашево* (md. neve *Адаж*) < *Адаш*, *Адаж* (TopSl. 13; C2. 15); *Армеевка* (*Армей веле*) < *Армей* (TopSl. 23; C2. 28); *Батушево* (*Ботужале*) < *Батуш*, *Батуш* (TopSl. 29; C2. 38); *Каласево* (*Колазьвеле*) < *Колась* (TopSl. 85; C2. 130); *Капасово* (*Капазэле*) < *Капас* (TopSl. 89; C2. 136); *Коломасово* < *Коломас* (TopSl. 100; C2. 153); *Кураево* (*Курайвеле*) < *Курай* (TopSl. 116; C2. 173); *Нароватово* (*Нородвеле*) < *Нороват* (TopSl. 149; C2. 229); *Оржевка* < *Оржай* (TopSl. 168; C2. 253); *Парадеево* (*Пардале*) < *Парадей* (TopSl. 171; C2. 264); *Пермиси* (*Пермезь*) < *Пермезь* (TopSl. 173; C2. 269); *Пилесево* (*Пилезеле*) < *Пилесь* (TopSl. 175; C2. 273); *Резоватово* < *Резоват* (TopSl. 187; C2. 295); *Самаевка* < *Сомай* (TopSl. 196; C2. 312); *Турдаково* (*Тордаквеле*) < *Турдай* (TopSl. 231; C2. 371); *Урусово* (*Орозбуе*) < *Ороз* (TopSl. 234; C2. 379) stb. – Nem fogadható el СІГАНКИН (C2. 158) etimológiája a *Кочкурово* névről: szerinte ez a md. *коське* 'száraz' + *ур* 'domb' összetételre vezethető vissza. Sokkal valószínűbb a személynévi eredet, ebben a md. *Кочкур* rejlik (TopSl. 104).

Ugyancsak átlátható etimológiájúak a térség orosz személynévi eredetű nevei, pl. *Дурасово* (TopSl. 66; C2. 100); *Ивановка* (TopSl. 77; C2. 117); *Огарёвка* (TopSl. 166; C2. 246); *Павловка* (TopSl. 169; C2. 259); *Романовка* (TopSl. 189; C2. 299); *Смирновка* (TopSl. 203; C2. 331); *Трофимовщина* (TopSl. 229; C2. 368) stb.

5. Problematikus a mordvin (és orosz) szakirodalomban topoformánsókként emlegetett névrészek megítélése. Ezek a földrajzi köznevek voltaképpen a kételemű nevek alaptagjai. Közöttük egyaránt találhatók mordvin és orosz eredetűek (figyelemre méltó, hogy a vizsgált területen volgai török determináns nincs), gyakorisági sorrendjük azonban egyértelműen mordvin túlsúlyt mutat: a grammatikai szerkesztéssel alakult víz- és településnevek mintegy 90%-a mordvin eredetű földrajzi köznevet tartalmaz. A leggyakoribb

földrajzi determinánsok a következők: *лей* 'folyó' (vizsgálataim szerint a mordvinföldi kételemű víznevek egyharmada ezt a determináns tartalmazza), *латко* 'árok, vízmosás, patak' (20%), *лицьма* 'forrás' (18%), *эрьке* 'tó' (9%). Néhány névben előforduló determinánsok: md. *сѣлт* 'gát, (mesterséges) tó', *лейпря* 'forrás', *чей* 'mocsár', *ведь* 'víz, folyó', or. *овраг* 'vízmosás, szakadék', *ключ* 'forrás', *болото* 'mocsár', *пруд* '(mesterséges) tó' stb. A mordvin településnevek leggyakoribb determinánsa a *веле* 'falú'; 30-40 névben bukkan fel a *бие*, *биэ*, *бүэ* 'nemzetség, törzs (szállásterülete)' és a *күжко* 'erdei tisztás'; néhány név tartalmazza a *мар* 'halom, sírhalom', *морго* 'irtás; új település', *нал* 'liget', *нер* 'fok, hegyfok, torkolat', *пандо* 'magaslat, domb', *пора* 'berek, liget', *пуло* 'liget' determinánsokat.

A mordvin névtanوسok ezeket az elemeket hol toponománsoknak (*топонорманты*, *топонимические форманты*), hol pedig grammatikalizálódó „félképzőeknek” (*полуаффиксы*) tekintik, s különböző alakváltozatait különítik el, pl. *-лей/-ляй/-лай/-ней/-ля*, *-эле/-эле/-але/-ле*, *-күжко/-күжа/-күж/-гүж/-гүжа/-гүжо/-куши/-гуши* (СІГАНКІН 1981: 48–9; 1983: 162–5; КАЗАЈЕВА 1996: 238–9; 2005: 110–6). Megítélésem szerint ezeket az elemeket nem lehet képzőeknek tekinteni, s nem lehet a névben bekövetkező hang- és alaktani változásokat magasabb rendszertani szintre emelve új alakváltozatokat konstruálni. Bizonyos hangtani helyzetekben a *веле* 'falú' determináns szókezdő konzonánsa kiesik (függetlenül attól, mássalhangzó-torlódás előzte-e meg), pl. *Ботүжвеле* > *Ботүжеле*, *Отажвеле* > *Отажеле*, *Парынзвеле* > *Парынзеле*, *Поводвеле* > *Поводеле* stb. Azaz szó sincs egy új, *-эле* vagy *-ле* elem meglétéről; ezek egyszerűen hangtani variánsok. Tarthatatlan az *-эле* státusa is: itt egyszerűen a cirill betűs helyesírás okoz zavart: az előtag utolsó mássalhangzója nem palatalizált (*Каназэле*). Ugyancsak fonetikai variánsokról beszélhetünk a *-лай* és a *-ля* esetében.

A mordvinban az összetett szavak második elemének szókezdő mássalhangzója zöngéssé válik, ha az első elem is zöngés mássalhangzóra végződik (pl. *ведь* 'víz' + *кев* 'kő' > *ведьгев* 'malom'). Hasonló jelenséget tapasztalunk a *-күжко* > *-гүжко*, *гүжа* > *-күжа* esetében is, tehát itt sincs szó semmilyen új képző(szerű elem)ről.

Összefoglalva tehát: ezekben az esetekben nem beszélhetünk képzőkről (de még képzővé váló elemekről sem), hiszen minden névben világosan elkülöníthető az adott földrajzi determináns. A képzővé válás csak akkor indulna meg, ha analogikusan jönnének létre *-эле/-эле/-але/-ле* vagy *-ля* elemű nevek (mint ahogyan a *-ка* kicsinyítő képző kapcsolódik a nevek jelentős részéhez).

6. A kisebb folyók, patakok, egy-egy település határában található vízfolyások viszonylag jól köthetők egy-egy nyelvhez, viszonylag fiatal nevek, ebből adódóan etimológiailag jobban átláthatók. Ahogy haladunk azonban a nagyobb vízfolyások felé, a névfejtések egyre bizonytalanabbá válnak. Ez persze általános érvényű jelenség, hiszen minél nagyobb, hosszabb, jobban hajózható, gazdasági tevékenységre jobban alkalmas egy folyó, annál valószínűbb, hogy már a régmúlt korokban is megnevezték, s ez a név évszázadokon, évezredekken át többé-kevésbé változatlan formában a mai napig megőrződött, habár eredeti, köznévi jelentését már réges-rég elveszítette. Az etimológiai fejtőmunka azért is nehéz, mert – éppen archaikusságuk, esetenként már nem létező nyelvhez kapcsolásuk miatt – sokszor hiányzik a jelentéstani háttér, a hangváltozások eltérhetnek a megszokottól, a nyelvi kölcsönzések nem a közszavakéhoz hasonlóan mennek végbe, s analógiát sem mindig lehet könnyen találni (KISS 2000: 6–7).

Sajnos a térségnek a mordvin vagy az orosz nyelvhez nem köthető vízneveire (és a belőlük létrejött településnevekre) adott etimológiai magyarázatok túlnyomó többsége nem állja ki a tudományos vizsgálat próbáját. Az etimológiailag átláthatatlan nevek megfejtése során rendkívül fontos a „névrendszerkényszer” szem előtt tartása. Nagyon nehéz elfogadni azokat a – szemre akár tetszetősnek is tűnő – névfejtéseket, amelyek ellentmondanak az adott területen honos névrendszerek szabályainak. Ha például a mordvin-földi, szintagmatikus szerkesztéssel létrejött, kétrészes nevek második tagja földrajzi determináns, első eleme pedig általában a víz tulajdonságát írja le, akkor ebbe a „képletbe” nem lehet beilleszteni a *Вармазень* (< csuv. *вар* ’mélyedés, folyómeder’ + md. *мазя* ’sekély, lapos’ megfejtési kísérletét (C2. 62). Ugyancsak rendszeridegen a *Шуструй* (C3. 100) eredetével kapcsolatos hipotézis (< fgr. **šui-* ’folyó, víz’ + *струй* < or. *струиться* ’árad, folyik, ömlik’), valamint a *Салазгорь* (C2. 311; C3. 76) etimológiája (< tör. *сала* ’mellékfolyó’ + *ас* formáns + mdM *керъге* ’falu’) stb.

CIGANKINÉK etimológiai módszerének legnagyobb hátránya a szavak feldarabolása. Elfogadhatatlan például a *Кандарша* (C3. 35) három önkényesen tagolt elemre osztása: or. *конда* ’nem mocsaras fenyőerdő’ + fgr. *är ’folyó, patak’ + *ша* formáns; vagy a *Пензятка* etimológiája: md. *пень* ’vminek a végén lévő’ + *сара* ’mellékfolyó’ + *тка* formáns (C2. 267; C3. 66).

Még rosszabb a helyzet az így leválasztott finnugor (ösmordvin?) eredetű elemek hi-telességét illetően. CIGANKIN egy-egy, általa önkényesen kiragadott szóelemnek a létezését valamilyen finnugor nyelvből vett adattal próbálja igazolni, vö. pl. *Визляйка* (C3. 20), amelynek első eleme, a *виз* szerinte egy fgr. eredetű, valószínűleg valamilyen hidronimikus jelentésű szóra vezethető vissza (~ osztj. *выс* ’tavak közti folyó’, zj. *вис* ’folyó oldalága’), második eleme pedig a md. *ляй* ’folyó’ lexéma (korábbi munkájában még a tör. *вис* ’tóból, mocsárból kifolyó patak’ lexémából eredeztette; C2. 72). Hasonlóképpen elfogadhatatlan etimológiák: *Калыша* (C2. 34) < fgr. *kole, vö. osztj. *кал* ’mocsár, ingoványos terület’ + *ша* < uráli **sa, so, sav, sov* ’patak’ (még rosszabb a korábbi elképze-lése: mdE *kal* ’hal’, *ша* formáns, C2. 132); *Кокшалейка* (C2. 152; C3. 40) < fgr. *kok ’ingovány, láp’, vö. osztj. *козэ* + *ша* formáns + md. *лей* ’folyó’ + *ка* formáns; *Кондарша* (C3. 41) < fgr. *konta ’ház, telek’ ~ fi. *kontu* ’ház, telek’ + *ar ’folyó, pocsolya’ ~ *järve ’tó’ + *ша* formáns; *Нулуй* (C2. 243; C3. 61) < fgr. *nul ~ cser. *нол* ’jégtáblák közti szabad víz’, vog. *нол* ’vízfolyás’ + *uj ~ osztj. *уй* ’folyómeder’, vog. *ов* ’vízfolyás’; *Пиксаур* (C3. 67) < uráli **pi-* ~ szam. *би, пи* ’folyó, víz’, *-*ksa* ~ cser. *икса, икша* ’öböl’, *ur ~ osztj. *пу* ’száraz folyómeder’ (korábbi véleménye szerint a tör. *Саксаур* erza adaptációja [!] < *са* ’folyó’ + *саур* ’domb’, C2. 272); *Пьяна, Пиана* (C2. 291; C3. 71) < uráli **pi-* ~ szam. *би, пи* ’folyó, víz’, *jana ~ fi. *jänkä* ’mocsár’ stb.

A szerző ugyanezzel a módszerrel dolgozik az egyelemű nevek esetében is. Ennek talán legriasztóbb példája a *Сивинь* folyónév két etimológiai kísérlete. CIGANKIN egy finnugor eredetű *сиви-* tövet lát bele, amely szerinte (C2. 325) összekapcsolható a cser. *саве* ’fonott sövény’, m. *сөвэнь* szavakkal (a *сөвэнь* ~ *сзө* szavunk valóban finnugor eredetű, de az etimológiája teljesen más: PFU *šäñe ’Haar, Haarflechte; flechten, spinnen > vj. *ši*, zj. *ši*, osztj. *söy*, vog. *säw*, m. *szö-*, UEW. 471). CIGANKIN újabban (C3. 79) a *сиви-* tövet a finn *sivujoki* ’mellékfolyó’ előtagjával, az ’oldal-, mellék-’ jelentésű lexémával rokonítja! A hangtani szabályszerűséget mellőzve kapcsolja össze a *Киша* hidronimát (C2. 149; C3. 39) a cser. *икса, икша* ’öböl’ szóval (ugyanezt látja bele a *Пиксаур* folyónévbe is). Szemantikai képtelenség a *Пелька* (C3. 65) névnek a fi. *puoli* ’fél’ szóval

való összekapcsolása. Semmi nem indokolja a *Потиж* (C3. 69) név szétदारabolását, s az így kapott első elemnek az osztj. *nām* 'vminek az alapja, mélye, vége' szóval való rokonítását stb. Ezt a sort, sajnos, hosszan folytathatnánk.

Külön kell szólni ZIMIN és JERJOMIN könyvéről (1989). Mint ahogy a kutatástörténeti áttekintésben említettem, a mű első része nagyon hasznos adattár, a kötet második része, az etimológiai fejezet (58–95) azonban erős kritikával kezelendő. A szerzők a legalapvetőbb névfajtési elveket sem veszik figyelembe, a szavakat önkényesen feldarabolják, s az így kapott névrészeket tetszés szerinti nyelvekből igyekeznek megmagyarázni, figyelmen kívül hagyva a térség migrációs folyamatait (illetve ami még rosszabb; e hagymázás etimológiákból vonnak le a betelepülésre vonatkozó következtetéseket). Így fordulhatnak elő a következő etimológiai fejtegetések: *Арзипонера* < md. *арзи, эрзя* törzsnév, szelk. *no* 'fa', nyenyec *нера* 'füzfa' (61), *Бидяк* < ev. *бидек* 'állandó legelő, régi lakóhely' (62), *Чигодай* < lp. *чигор* 'szarvaslegelő', déli szam. *чага* 'folyó', evenki *дай* 'nagy, település' (92), *Каменджа* < magy. *kemény*, déli szam. *джа* 'folyó' (68), *Кармалатка* < fi. *karmea*, é. *karm* 'nyers', fi. *laki* 'csúcs, tető', magy. *lak* 'lakóhely' (70), *Вад* < m. *vad* (63), *Валяй* < zj. *ва* 'víz', md. *ляй* 'folyó' (63), *Варма* < zj. *вор* 'erdő', vót, vepsze *ма* 'föld' (63), *Вашелей, Вишелей* < magy. *vas*, azaz 'vasas (= rozsdás) vízü patak' (63) stb. Sajnos több száz példát lehetne elrettentésül felsorolnunk. A szerzők bőségesen idéznek magyar példákat is (csapnivaló átírásban), ezek között olyan sajátos etimológiák is helyet kapnak, mint pl. *Камора, Комар* < magy. *hamar, homorú* (68); *Кольшлей, Калашлей* < magy. *halas*, md. *лей* 'folyó' (73); *Ковалейка* < magy. *ko, kovet* [!], fi. *kova* 'kemény' (72); *Морся* < magy. *morzsa*, azaz 'kiszvízü patak' (78); *Виша* < magy. *vas* (64); stb. A kötetben felbukkanó etimológiák tanúsága szerint a Penzai területen a régmúltban együtt éltek a magyarok és a szamojédok, a lappok és az evenkik, a finnek és a nyenyecsek. Sajnos, ezek a képtelenségek nagymértékben befolyásolják az olvasót, s ezt a gyanakvást az egyébként sok jó etimológia sem képes ellensúlyozni.

7. A második fejezetben már szoltam róla, hogy a mordvínföldi víznevek között elkülöníthető egy olyan ősi réteg, amely nagyfokú hasonlóságot mutat Észak-Oroszország európai területének bizonyos típusú hidronimáival. Ezek a nevek egyrészt etimológiailag átláthatatlanok, egyetlen ma ismert nyelvből sem vezethetők le, másrészt pedig alakítani egyezések kapcsolják össze őket: a nevekben elkülöníthető szuffixumok -CV alakúak és -a-ra végződnek (-*da*, -*ga*, -*ma*, -*sa*, -*ša*, -*za*, -*ža*, az egyetlen kivétel az -*im*). Az alakilag összetartozónak tűnő nevek széles sávja Észak-Oroszországtól Moszkván, Jaroszlavon, Kosztromán, Nyizsnyij Novgorodon és Rjazanyon át egészen Mordvínföld déli határáig húzódik. A mordvínföldi víznevek közül az alakítani kritériumok alapján valószínűleg e régi, az ún. Volga–Oka-népszerű rétegébe sorolható: *Аморда; Юзга, Луньга, Ожга, Вяжга; Атьма, Чашельма, Лосьма, Лухма, Лястьма, Пырма; Альза; Кулдым, Шадым*. E nevek egy részét CIGANKIN kevésbé meggyőző finnugor, mordvín, illetve volgai török etimológiákból vezeti le: *Юзга* ~ zj. *южа* 'ingovány, láp', végső soron a fgr. *joke szóval kapcsolja össze (C2. 417; C3. 101); *Луньга* ~ osztj. *лок* 'meredek vízpart, szakadék' (C2. 193; C3. 51); *Ожга* ~ cser. *важ, вож* 'forrás; folyóág', zj. *вож* 'torkolat' (C2. 249; C3. 62); *Лосьма* ~ zj. *лоск* 'elmocsarasodott rét' (C2. 192; C3. 50); *Лухма* ~ fi. *lahti* 'öböl' (C2. 193; C3. 51); *Шадымка* ~ mdM. *шада* 'tavaszi áradás' (C2. 403; C3. 96); *Аморда* < tör., vö. mong. *амыр* 'csendes, nyugodt' (C2. 23; C3. 12) stb. Ezek

az etimológiák hangtanilag nem védhetők: egy-egy finnugor nyelvbeli vélt vagy valós párhuzam alapján nehezen lehet feltételezni az ősmordvin eredetet.

8. Sajnos, a mordvinföldi helynevek etimológiai vizsgálata során sok bizonytalansággal, a nyelvtörténeti-etimológiai műhelyek hiánya miatti zavarokkal találkozhatunk. Téves etimológiák mindig is voltak, ma is vannak, s valószínűleg a jövőben is fognak születni, hiszen tévedhetetlen nyelvész nincs. A mordvin és orosz eredetű mikrotoponimák, az egy-egy településen átfolyó patakok, valamint a személynévi eredetű településnevek etimológiái jók, kiállják a tudományosság próbáját. A volgai török nevek, s különösképp a régebbi, premordvin rétegek (természetükénél fogva elsősorban a víznevek) névfajtási kísérletei azonban még nem érik el a kívánatos arányt, még mindig sok a nép-etimológia, a nyelvi szabályszerűség, a fejlődési folyamatok figyelmen kívül hagyásával, önkényesen készített szófejtés. A helyzetet sokat segítene, ha megbízható mordvin etimológiai szótár készülne, hiszen a jelenlegiek (CIGANKIN–MOSZIN 1977, 1998; KELIN–MOSZIN–CIGANKIN 1981) kevés szót tartalmaznak, és sok bennük a pontatlanság (e téren valamicskét javult a helyzet VERSINYIN szótárának megjelenésével). A nyelvtörténeti kutatások módszertani hiányossága az oroszországi finnugor népek szinte mindegyikére sajnálatosan jellemző; ezen csak hosszú, fáradságos munkával lehet javítani.

Hivatkozott irodalom

- AGYAGÁSI KLÁRA 2003. Módszertani megjegyzések egyes török eredetűnek tartott mordvinföldi víznevek pontosabb etimológiai minősítéséhez. *Folia Uralica Debreceniensia* 10: 33–41.
- AHLQVIST, ARJA 2006. Ancient lakes in the former Finno-Ugrian territories of Central Russia: an experimental onomastic palaeogeographical study. In: JUHANI NUORLUOTO ed., *The slavization of the Russian North: mechanism and chronology. Slavica Helsingiensia* 27: 11–49.
- BARASKOV 1963. = БАРАШКОВ, В. Ф. Нерусская топонимика Ульяновской области. In: Н. М. ШАНСКИЙ ред., *Русский язык в школе и вузе*. Ульяновск. 159–78.
- C1 = ЦЫГАНКИН, Д. В. 1993. *Память земли*. Саранск.
- C2 = ЦЫГАНКИН, Д. В. 2005. *Память, запечатленная в слове. Словарь географических названий Республики Мордовия*. Саранск.
- C3 = ЦЫГАНКИН, Д. В. *От Суры... до Мокши. Названия рек и озер Республики Мордовия. Этимологические разыскания*. Саранск.
- CIGANKIN 1981. = ЦЫГАНКИН, Д. В. *Словообразование в мордовских языках*. Саранск.
- CIGANKIN 1983. = ЦЫГАНКИН, Д. В. *Лексикология современных мордовских языков*. Саранск.
- CIGANKIN 2000. = ЦЫГАНКИН, Д. В. Суффиксальное словообразование имен существительных в диалектах эрзянского языка. In: УО: *Мордовские языки глазами ученого-лингвиста*. Саранск. 142–57.
- CIGANKIN 2010. = ЦЫГАНКИН, Д. В. *От Суры... до Мокши. Названия рек и озер Республики Мордовия. Этимологические разыскания*. Саранск.
- CIGANKIN–MOSZIN 1977. = ЦЫГАНКИН, Д. В. – МОСИН, М. В. *Эрзянь кельень нурькине этимологической словарь*. Саранск.
- CIGANKIN–MOSZIN 1998. = ЦЫГАНКИН, Д. В. – МОСИН, М. В. *Этимологиянь валкс*. Саранск.
- GERAKLITOV 1930. = ГЕРАКЛИТОВ, А. А. *Алатырская мордва*. Саранск.
- GERAKLITOV 1930. = ГЕРАКЛИТОВ, А. А. *Арзамасская мордва*. Саранск.

- JUHÁSZ JENŐ 1933. Kettős személynevek a mordvinoknál s voguloknál. *Magyar Nyelv* 29: 104–5.
- KÄHRİK, AIME 1969. Об эрзянских микропонимах. In: *Советское Финно-угроведение* 5: 31–5.
- KAZAJEVA 1996. = КАЗАЕВА, Н. В. Эрзянские суффиксальные топонимы. In: *Congressus Internationalis Fenno-Ugristarum* 8/5: 238–41.
- KAZAJEVA 2001. = КАЗАЕВА, Н. В. Эрзянские географические названия – лексико-семантическая характеристика. Саранск.
- KAZAJEVA 2005. = КАЗАЕВА, Н. В. *Апеллятивная лексика в топонимии Республики Мордовия*. Саранск.
- KELIN–MOSZIN–SIGANKIN 1981. = КЕЛЙН, М. А. – МОСИН, М. В. – ЦЫГАНКИН, Д. В. *Мокишень кялень нюръяня этимологическяй словарь*. Саранск.
- KISS LAJOS 2000. *Az új európai víznév kutatás*. Székfoglalók a Magyar Tudományos Akadémián. Budapest.
- KUKLIN 1995a. = КУКЛИН, А. Н. К вопросу об этимологизации Волго-Камского гидроформанта *-га*. *Linguistica Uralica* 31: 86–99.
- KUKLIN 1995b. = КУКЛИН, А. Н. К вопросу об этимологизации Волго-Камского гидроформанта на *-энга/-эньга*. *Linguistica Uralica* 31: 188–95.
- KUKLIN 1996. = КУКЛИН, А. Н. К вопросу об этимологизации Волго-Камского гидрорексемы *-эльга*. *Linguistica Uralica* 32: 265–9.
- MATICSÁK SÁNDOR – KAZAJEVA, NINA 2001. Selected Bibliography of the Onomastics of the Uralian Languages: Mordvinic: Erza and Moksha. *Onomastica Uralica* 1b: 257–67. Debrecen–Helsinki.
- MELICH JÁNOS 1933. Merja, Mordva. *Egyetemes Philologiai Közlöny* 57: 171–4.
- МОКСИН 1991. = МОКШИН, Н. Ф. *Тайны мордовских имен. Исторический ономастикон мордовского народа*. Саранск.
- МОРОЗОВА 1965. = МОРОЗОВА, М. Н. Гидронимия Тамбовской области. In: К. К. ЦЛҮЙКО РЕД., *Питання ономастики*. Матеріали 2-й Республіканської наради з питань ономастики. Кіїв. 198–204.
- MOSZIN 1968. = МОСИН, М. В. Эрзянское *велесэ* и эстонское *väljas*. In: *Советское финно-угроведение* 4: 249–52.
- NAGYKIN 1971. = НАДЬКИН, Д. Т. Морфологическое строение мордовских дохристианских личных имен. In: *Ономастика Поволжья* 2: 76–8.
- NYIKITYINA 1981. = НИКИТИНА, Е. С. *Официальные и неофициальные фамилии с. Морд. Юнки*. Саранск.
- NYIKONOV 1988. = НИКОНОВ, В. А. *Из географии мордовских фамилий*. In: *География фамилий*. Москва. 127–40.
- RAASONEN, HEIKKI 1897. Indogermán eredetű-e a Volga folyónak legrégeb ismeretes mordvin neve? In: *Nyelvtudományi Közlemények* 27: 121–3.
- ПОЛУБОЯРОВ 1992. = ПОЛУБОЯРОВ, М. *Мокиша, Сура и другие. Материалы к историко-топонимическому словарю Пензенской области*. Москва.
- ПОРОВ 1948. = ПОПОВ, А. И. К вопросу о мордовской топонимике. In: Д. В. БУБРИХ РЕД., *Филологические доклады на конференции по вопросам финно-угорской филологии в Ленинграде в 1947 г.* Ленинград. 2: 203–30.
- RUPOSZOVA–KUZMINA 1975. РУПОСОВА, А. А. – КУЗЬМИНА, Г. Г. *Словарь географических названий Мордовской АССР*. Москва.
- SAARIKIVI, JANNE 2006. *Substrata Uralica. Studies on Finno-Ugrian substrate in northern Russian dialects*. Helsinki.

- SZMOLICKAJA 1976. = СМОЛИЦКАЯ, Г. П. *Гидронимия бассейна Оки. Список рек и озер.* Москва.
- TopSI. = ИНЖЕВАТОВ, И. К. 1979. *Топонимический словарь Мордовской АССР. Названия населенных пунктов.* Саранск. [Második kiadás: 1987.]
- TRUBE 1962. = ТРУБЕ, Л. Л. *Как возникли географические названия Горьковской области.* Горький.
- UEW. = RÉDEI KÁROLY szerk. 1986–1988. *Uralisches etymologisches Wörterbuch.* Budapest.
- VECSKANOVA 1985. = ВЕЧКАНОВА, Н. В. Семейные основы и их лексико-семантическая и словообразовательная характеристика. In: Д. В. ЦЫГАНКИН отв. ред., *Основные тенденции развития финно-угорских языков.* Саранск. 130–8.
- VERSINYIN 2004–2009. = ВЕРШИНИН, В. И. *Этимологический словарь мордовских (эрзянского и мокшанского) языков.* Том 1–4. Йошкар-Ола.
- ZAI CZ GÁBOR 1989. A mordvin helynévtípusok. In: BALOGH LAJOS – ÖRDÖG FERENC szerk., *Névtudomány és művelődéstörténet.* MNyTK. 183. Budapest. 342–6.
- ZIMIN 1962. = ЗИМИН, Б. И. Мордовские и татарские названия населенных пунктов Тамбовской области. In: *Вопросы краеведения в школах и педагогических институтах.* Тамбов. 181–4.
- ZIMIN–JERJOMIN 1989. = ЗИМИН, П. В. – ЕРЕМИН, Г. В. *Реки Пензенской области.* Саратов.

MATICSÁK SÁNDOR

SÁNDOR MATICSÁK, **Etymological problems in Mordvinian onomastic researches**

The paper provides an overview of Mordvinian toponymic researches from their beginnings up to the present day. First, the etymological dictionaries of place-names published recently are presented, and then, by way of analysing several examples taken from these works, the reliability of the dictionary entries is discussed. The author proves that the explanations of microtoponyms, place-names of anthroponymic origin and toponyms of Russian origin are generally correct in the etymological dictionaries; those of the so-called topoformants, however, are very often problematic. The explanations of hydronyms of non-Mordvinian or Russian origin and single-constituent place-names are likewise less trustworthy in these dictionaries. The present situation could only be improved by the publication of new, entirely reliable Mordvinian etymological dictionaries, as the available ones contain only few words and, unfortunately, often display inaccuracies.